

ORD OG UTTRYKK

Av Stein H. Erichsen

MANGE FAGUTTRYKK

Grafisk bransje bruker mange faguttrykk. Noen stammer fra «gamle dager», andre har oppstått i forbindelse med nye teknikker.

De fleste ord og uttrykk er knyttet til teknikken på det tidspunkt de oppsto. Mange av de gamle uttrykkene brukes enda, selv om de har utspilt sin rolle rent språklig. Noen av dem kan med fordel erstattes med uttrykk som er mer tidsmessige. Mange gamle uttrykk brukes galt.

I den følgende oversikten, som på langt nær er fullstendig, er det tatt med enkelte vurderinger av uttrykkenes relevans i dag. Det er også tatt med enkelte forslag til uttrykk som kan brukes i stedet. Dette er ingen absolutt fasit, og forståelsen av begrepene kan variere. Dette er forfatterens oppfatning.

En del ord kan ha flere betydninger enn de som er nevnt her. Her nevnes bare de betydningene som har relevans for grafisk design.

Sidehenvisninger og register

Det er ikke tatt med sidehenvisninger i denne ordboka. Se «Register». Mange av ordene i denne oversikten er ikke gjentatt i registeret fordi de ikke er brukt på de ordinære sidene i denne boka.

AKTUELLE ORD OG UTTRYKK

A

A-formatene	En serie papirformat som kalles standardformater i Norge.
Acrobat	Se Adobe Acrobat.
Additive farger	Fargesystem bestående av lysets tre grunnfarger: Rød, grønn og blå (RGB). Se dette.
Adobe Acrobat	Program for behandling og visning av PDF-filer. Se PDF.
Adobe Acrobat Reader	Program for visning av PDF-filer. Se PDF.
Adobe Acrobat Destiller	Program for framstilling av PDF-filer. Se PDF.
Adobe Illustrator	Vektorbasert tegneprogram
Adobe Type Manager	Fonthåndteringsprogram ###
Anlegg	Den kanten av papiret som går først inn i trykkmaskinen. Også navn på den delen i trykkmaskinen som papiret «stopper mot» før det påtrykkes.
Anslag	Samlebegrep for alt som finnes av bokstaver, tall, lese- og skilletegn og ordavstander i en tekst.
Antikva	En fellesbetegnelse på skriftgruppene gammelantikva, overgangsform og nyantikva. Antique betyr gammel. Gruppene består av skrifter som er etterlikninger av gamle, håndskrevne skrifter. Forekommer første gang på 1400-tallet. Gruppene særpreges av forskjellen på hår- og grunnstreker.

B

Backlist	Oversikt over tidligere utgivelser fra forlaget, av forfatteren, av serien e.l.
Beskjæring	Renskjæring av en trykksak etter at den er trykket og ev. falset.
Bestroket papir	Papir som er blitt påført en substans på overflaten etter selve papirmaskinen. Har en glatt, trykkvennlig overflate.
Bildebehandling	Bearbeiding og korrigerings av bildefilen for skannede bilder: Beskjæring, innstilling av oppløsning, innstilling av sort- og hvitpunkt, justering av lys og kontrast, fjerning av fargestikk, fargeendring, manipulering, frilegging og skarping.
Bildeelement	Se pixel
Binær	Tallsystemet datamaskiner bruker. «Bi» betyr «to». To-tallsystem, med verdiene 1 og 0.
Bit	Den minste lagringsenheten i en datamaskin. Kan ha verdi 1 eller 0. 8 bit kalles 1 byte (bait). Se binær.

Blanklinje	En linje uten tekst, tilsvarende ett linjeskift.
Blokktekst	Tekst satt med rette kanter på begge sider, sk. justert.
Blåkopi	Den siste kontrollen før en trykksak blir trykket. Dette er egentlig betegnelsen på en kopi av filmene laget på et blålig papir som ble framkalt ved bruk av amoniakk###. I dag brukes en plotterutskrift eller et digitalt prøvetrykk. Matchprint -kopi av filmer er etter hvert mindre brukt.
Bokblokk	Selve papirbunken i en bok, omslag ikke medregnet.
Bokstavmerke	En form for billedliggjøring av f.eks. et firmas forbokstav eller initialer. Ss. monogram.
Bulk	Papirs tykkelse. Angis i m3 pr gram.
Brosjyre	Trykksak, oftest med reklame eller presentasjon av et tema. Omfang fire sider og mer. Se flygeblad, folder og prospekt.,###
Brutto	Papir ut over nettoformatet. Bilde størrelse ut over nettoformat.
Byline	Tekstlinje som opplyser om en artikkels forfatter eller journalistens navn. Kommer fra engelsk; «by» betyr «av».
Byte	Et mål i binært minne. En byte består av 8 bits. Hver bit kan ha verdien 1 eller 0. Det utgjør verdiene 0 til 255 i det desimale tallsystem. Se også bit og binær.

C

CD	Compact disc. Lagringsmedium for datafiler, ikke bare musikkfiler, men alle former for datafiler. Mye brukt til lagring av grafiske datafiler.
CD-R	CD-plate som er innspillbar. D.v.s. at du kan «brenne» inn data på CD-en. R-en betyr recordable; innspillbar.
CD ROM	Ferdiginnspilt CD som ikke kan tilføres nye data. ROM betyr Read Only Memory, d.v.s. «bare lesbart minne».
CD-RW	CD-plate som er redigerbar. D.v.s. at du kan «brenne» inn data, slette dem og brenne inn nye. Samme prinsipp som disketter, Zip-er o.l. RW betyr ReWritable.
Cicero	Målenhet innenfor det europeiske typografiske system. 4,51 mm
CMYK	Fargesystem. C = cyan (blå), M = magenta (rød), Y = yellow (gul) og K = sort. Grunnlag for trykking av fargebilder. Subtraktive farger. Systemet består av av fire grunnfarger som kombineres til forskjellige farger/styrker ved hjelp av raster
Condensed	Smal. Betegnelse på skrift med et smalt utseende.
CRT	Cathode Ray Tube. Katode-stråle-rør. 1. Elektronstrålerør som belyser skjermen på andre enn flatskjermer. 2. Det lysrøret som belyser fotosattpapiret eller filmen i en eldre fotosetter.

CTP	Computer To Plate. D.v.s. direkte overføring av data fra dataskiner til trykkplaten. Mellomstadiet film er eliminert.
D	
Data	Informasjon eller opplysninger. Gjelder alle former, også hådskrevne, tegnede eller maskinskrevne. I datamaskin-sammenheng: betegnelse på informasjon som legges inn eller ligger inne elektronisk på en datamaskin/computer/PC.
Dedikasjon	Tilegnelse. Det at en erklærer, med en påskrift, at en publikasjon, et kunstverk eller annet er laget til ære for en person, et formål e.l.
Destiller	Se Adobe Acrobat Destiller.
Digital	Digit betyr tall. Betegnelse på en metode for lagring av data ved hjelp av tallangivelser.
Dokument	1. En trykksak eller håndskrift (document). 2. I datamaskin-sammenheng: betegnelse på en avgrenset samling av elektroniske data som er opprettet v.h.a. et dataprogram, og som normalt er avhengig av dette programmet for å kunne leses. Eks.: et brev skrevet i et tekstbehandlingsprogram.
Dot	Eksponeringspunkt. Grunnelementet ved framstilling av et tegn eller en illustrasjon i en fotosetter eller skiver.
dpi	Dots per inch, antall dots eller eksponeringspunkter pr inch i en fotosetter eller skriver. Brukes ofte feilaktig for uttrykket ppi. Se pixel.
DTP	Desktop publishing. Dataskjermen er «skrivebordet».
Dummy	Et foreløpig utkast til en trykksak, ofte i form av et hefte med korrekt antall sider og format, men uten den endelige layout.
Duplex	Tofargetrykk av et gråtonebilde. Gjøres ved å trykke samme motiv med to forskjellige farger med forskjellig styrke og rastervinkler.
DVD	###
Dypetsning	En frilegging av motivet i et bilde. Omgivelser/bakgrunn fjernes.
E	
Egyptienne	En skriftgruppe. Forekommer første gang på begynnelsen av 1800-tallet. Kjennetegnes av kraftige seriffer i samme tykkelse som resten av bokstaven.
Engel	Spalte i avis som ikke er «dekket» av tittel eller bilde.
Enkel linje	Siste linje i et avsnitt som står alene øverst på en side eller spalte.
EPS	Encapsulated PostScript. Filformat for digitale bilder.
Extended	Bred. Betegnelse på skrif/skriftsnitt med bredt utseende.

F

Falsing	Bretting av en trykksak eller et trykkark ved innbinding eller ferdiggjøring. En fals blir også kalt et strøk.
Fargespekter	Den synlige delen av lyset. «Regnbuens farger». Se ROGGBIF.
Fet skrift	Betegnelse på skrift/skriftsnitt med kraftige streker.
Fiberretning	Papir er laget av fiber av forskjellig lengde. Papirfabrikasjonen fører til at de fleste fibre ligger orientert stort sett samme veg. Det kalles fiberretningen.
Fil	Kommer fra det engelske «file» (fail). Betyr arkiv/arkivere, d.v.s. lager/lagring av data eller papir. I datamaskin-sammenheng er det betegnelsen på en samling elektroniske data, lagret i en katalog på et elektronisk lagringsmedium under et unikt navn (program, system, driver, dokument e.l.).
Fire-farge-trykk	Se CMYK.
Flash	Animasjonsprogram for web.
Fleksografi (flekso)	Trykkmetode. Høytrykksmetode for det meste brukt til tiltrykking av konvolutter.
Flygeblad	Enkel trykksak. Ett ark, ofte ensidig. Oftest med informasjon om begivenheter, nyheter, propaganda e.l., men også reklame. Se brosjyre, folder og prospekt.
Folder	Trykksak som er falset, men ikke ryggstiftet. Se brosjyre, flygeblad og prospekt.
Font	Et skriftsnitt. Et sett med alle tegn, tall, skilletegn og symboler, f.eks. Times kursiv.
Forløpning	En jevn, trinnløs overgang fra mørkt til lyst eller fra en farge til en annen.
Format	1. En angivelse av størrelse på en flate, trykksak el.a. 2. Datamaskin-terminologi for hvilken struktur eller oppbygging et dokument eller en fil har.
Forretnings-trykksaker	Alle de trykksakene et firma trenger til korrespondanse, fakturering m.v.
Forsats	Det første arket i boka. Ikke en del av bokblokken. Binder bokblokk og perm sammen.
Forspalte	Den første spalten i en tabell. Inneholder gjerne tekst.
Fot	1. Den nederste delen av en side, en tabell o.l. 2. Målenhet i tommesystemet.

G

Gammelantikva Se antikva

GB	Se gigabyte.
GIF	Graphic Interchange Format. Et filformat som hovedsakelig brukes på Internett. Kan inneholde inntil 256 farger.
Gigabyte	Digital lagringsverdi. Ca. 1 milliard byte: 230 byte = 1 073 741 824 byte. Se også byte.
Glanset papir	En type papir som har blitt overflatebehandlet for å få en blank overflate. Kalles også for gloss.###
Glatt papir	Et papir som har blitt hardt presset i papirmaskinen slik at overflaten blir glatt.###
GoLive	Programmeringsprogram for web.
Gramvekt	Vekten av 1 m ² av papiret.
Gripekant	Den kanten av papiret trykkmaskinens griperere tar fatt i. Denne delen av papiret kan det ikke trykkes på. Som oftest ca 1 cm.
Grotesk	Skriftgruppe. Særpreget av lik strektykkelse i hele bokstaven. Har ikke seriffer. Kalles også Sans Serif (sans (fr.) = uten).
Grunnlinje	Underkant av x-høyden. Meget viktig punkt på skriften, idet alle avstander i datastyrt setting regnes herfra. Kalles også skriftlinje.
Gråtoner	Alle toner mellom sort og hvitt.

H

Halvfet	Et skriftsnitt. Halvtykke streker i bokstavene.
Hengende innrykk	Innrykking av et helt avsnitt utenom første linje.
Horisontal	Linjen mellom to punkter på samme høyde.
Hode	Den øverste delen av en tabell, med angivelsene av hva tallene i kolonnene står for. Også betegnelse på den øverste delen av en side eller en trykksak.
Hårstrekk	De tynne strekene i en bokstav som har varierende strektykkelser.

I

Ideogram	Merke som representerer en ide eller et konsept.
Illustrator	Se Adobe Illustrator
InDesign	Layout-, ombrekkings- eller publikasjonsprogram. Brukes på datamaskiner til desktop publishing.
Ingress	Innledende tekst. Kortfattet sammendrag av hovedinnholdet i den påfølgende artikkelen.
Innermarg	Den margen/kanten av formatet som vender inn mot ryggen i et oppslag.
Initial	Stor begynnerbokstav.

Innrykk	En eller flere linjer som starter til høyre for venstre tekstkant. Vanlig for første linje i et avsnitt, eller for hele avsnitt som skal skilles ut fra øvrig tekst.
Innstikk	Innbindings-uttrykk. Å legge et 8- eller 16-sidig ark inni et 4-sidig ark, eller legge arkene inn i hverandre for ryggstifting.

J

JPEG/JPG	Komprimeringsmetode. Forringer bildekvaliteten. Et bilde som omgjøres fra f.eks. TIF til JPG vil miste bildeinformasjon som ikke kan gjenvinnes.
Justert tekst	Tekst med rette tekstkanter på begge sider. Også kalt Blokktekst.

K

kb	Se kilobit.
kB	Se kilobyte.
Kapiteler	Versaler på små bokstavers høyde.
Kerning	Justering av tegnnavstander i et ord eller en linje for å oppnå optisk like avstander. Også kalt utlikning.
Kerneverdi	Avstanden mellom to bokstaver uttrykt i deler av skriftstørrelsen.
Kilobit	kb. Binær lagringsenhet. 1000 bit. Må ikke forveksles med kilobyte (kB). Se også bit.
Kilobyte	kB. Binær lagringsangivelse. Ca. tusen byte: 2 ¹⁰ byte = 1 024 byte####. Må ikke forveksles med kilobit (kb). Se også byte.
Knipe	Minske avstander. Kan gjelde både tegnnavstander (spacing), ordavstander og alle andre avstander.
Kolofon	Opplysninger om trykksaken, samlet på en side, gjerne på en av de første sidene. I bok, vanligvis på s. 4. Inneholder som regel trykkestet.
Kolonne	De vertikale tallrekkene i en tabell.
Kompress	Tekst satt uten ekstra linjeavstand i forhold til skriftstørrelsen.
Kontrast	Forskjell. Ulikhet
Kontur	Linje trukket langs ytterkant av en form, f.eks. en bokstav.
Korrektur	1. En print av en trykksak som skal gjennomleses, eller er lest, for å avdekke feil. 2. Selve anmerkningene (korrekturtegnene) på printen for å vise hva som er feil. 3. Arbeidet med å rette feilene.
Kursiv	Et skriftsnitt, skrå skrift.

L

Layout-program	Også kalt publiseringsprogram eller ombrekkingsprogram. Brukes til å plassere tekst og bilder sammen med formål å trykke en trykksak.
LCD	#####
l/cm	Linjer pr cm. Enhet for angivelse av antall rasterlinjer pr cm.
Ligatur	En sammenføyning av to bokstaver. Kan være nødvendig for å få pene bokstavkombinasjoner ved f.eks. sammenstilling av f og i.
Linjeavstand	Avstand som måles fra grunnlinje til grunnlinje.
Linjefall	Resultatet av en linjeoppdeling av en tekst, slik linjene forløper. Brukes gjerne i forbindelse med tekst med løse kanter, i en reklametrykksak.
Linjeregister	Linjeregister er det når alle linjene i en mengdetekst ligger på et sett usynlige registerlinjer, dvs. at linjene flukter fra side til side.
Logo	Logo betyr egentlig ord eller tale. Bruken av ordet avviker i dag noe fra ordets egentlige betydning: Samlebegrep for et firmas spesielt utformede firmanavn (logotyp) og firmamerket.
Logotyp	Spesielt utformet firmanavn eller merke (firmamerke), eller flere bokstaver utformet i ett. Dette blir ofte forkortet til logo.
Lpi	Lines per inch. Enhet for angivelse av antall rasterlinjer pr inch
Luft	Alle deler av mediet som ikke har tekst, farger eller illustrasjoner, m.a.o «hvite flater»
LZW	Komprimeringsmetode for TIF-formatet som ikke forringer kvaliteten.
Løs kant	Når en eller begge sidekanter av en tekstgruppe har ujevn linjeavslutning eller -start, dvs. ikke i blokk/justert.
Løsrevet linje	Første linje i et avsnitt som står alene nederst på en side eller spalte

M

MB	Se megabyte.
Majuskler	Store bokstaver (versaler).
Manus	Forkortelse for Manuskript. Se dette.
Manuskript	Betyr egentlig «håndskrevet» (manus = hånd). Betegnelse på det en forfatter har skrevet for hånd eller på skrivemaskin, som danner grunnlaget for den teksten som blir satt opp for trykking.
Marg	Ytterkantene av formatet.
Matt papir	Papir med matt overflate. Overflaten er oftest bestrøket.
Megabyte	MB. Binær lagringsangivelse. Ca. 1 million byte: 220 byte = 1 048 576 byte. Se også byte.

Mellomtitler	Underordnede titler knyttet til ett eller flere avsnitt. Kalles også avsnittstitler.
Mengdetekst	Trykksakens hovedtekstmengde, satt med liten skrift (8 til 12 pt). Tidligere kalt brødtekst.
Minuskel	Liten bokstav (i motsetning til versal/stor bokstav).
Moiré	Uønsket mønster som oppstår når to sett raster blir liggende på hverandre (f.eks. når et bilde fra et trykk brukes som original for innskanning av et bilde), eller hvis rasteret i bildet kommer i konflikt med et mønster i motivet i bildet.
Monogram	Se bokstavmerke

N

Negativ skrift	Skrift som framstår som lysere enn bakgrunnen den står i. Oftest brukt om hvit skrift på mørke bakgrunner.
Nedrykning	Den del av en side som avsettes til (kapittel)tittel.
N-høyde	S.s. x-høyde. Bruk dette.

O

Offset	En trykkmetode, fargen overføres fra trykkplaten til papiret via en gummisylander.
Ombrekkingsprogram	Se layoutprogram
Omfang	Angivelse av antall sider i en trykksak.
Omfangsberegning	En omtrentlig beregning av hvor mye plass/hvor mange sider en tekst vil fylle med en ønsket skrift. Alle skrifter har sitt TC-tall, en angivelse av hvor mange tegn det går inn på en cicero av den aktuelle skrift i forskjellige skriftstørrelser.
Omløpende	Tekst som går over til neste linje.
Opacitet	Et mål på papirets ugjennomskinnelighet.
Oppløsning	Betegnelse på hvor «fint» 1. et bilde er tegnet, en skanner kan skanne og en skjerm tegner (pixler per inch, ppi), 2. en fotosetter eller skriver tegner (dots per inch, dpi).
Oppslag	To sider i en bok, tidsskrift e.l. ved siden av hverandre, når trykksaken er slått opp/ åpnet.
Ordavstand	Avstand mellom to ord. Også kalt ordmellomrom.
Orddeling	Deling av ord som ikke får plass i sin helhet i slutten av en linje.
Original	Utgangspunktet for det som skal skannes eller tegnes. Kan være dias, tegning, papirfoto, maleri m.m.

Overgangsform	Se Antikva
Overlengde	Den delen av bokstavene b, d, f, h, k, l, t, som stikker over x-høyden.
Overmarg	Den øverste papirkanten eller flaten i en trykksak.
P	
PageMaker	Layout-, publikasjons- eller ombrekkingsprogram. Brukes til desktop publishing. Utgått.
Passmerke	Merker som plasseres på en utskrift (film) for at alle filmene til én side skal monteres i pasning, ved at passmerkene monteres nøyaktig, direkte på hverandre.
PDF	Portable Document Format. Filer framstilt fra forskjellige typer program som har en felles oppbygging. De kan alle vises i programmet Adobe Acrobat eller Adobe Acrobat Reader.
Photoshop	Bildebehandlingsprogram.
Pica	Amerikansk typografisk målenhet. 1/6 tomme. 12 points.
PICT	Picture File. Macintosh-bildeformat. Ikke velegnet for trykksakproduksjon.
Piktogram	Et sterk forenklet eller stilisert bilde eller merke som representerer en ide. Symbolene for OLs forskjellige idrettsgrener er eksempler på pictogrammer
Pixel	Picture element. Den minste tegningsenheten i et digitalt bilde, på en skjerm eller i en skanner. Angis i ppi (pixler per inch). Forveksles ofte med dpi. Se dpi.
Pkt	Se punkt.
Plano	Formatet på en trykksak slik den trykkes, før den falses.
PMS-farge-systemet	Fargesystem med ca. 1000 forskjellige farger med hvert sitt nummer. Er standard på verdensbasis.
Point	Målenhet i det amerikanske, typografiske system. Forkortes pt.
PostScript	Et sidebeskrivingsformat laget av Adobe. De-facto standard for grafisk bransje. Oversetter filene til PostScriptkoder for utskrift på skriver eller fotosetter.
ppi	Pixels per inch. Se pixel. Forveksles ofte med dpi. Se dpi.
Primaform	De sidene som trykkes på den «første» siden av trykkarket.
Prosessfarger	Fargene som benyttes til firefargetrykking. Se CMYK
Prospekt	1. Trykksak. Oftest en presentasjon av et produkt eller et konsept. 2. Potensiell kunde (prospect).
Prøvetrykk	En siste korrektur før trykking. Matchprint av filmer eller digital fargeutsskrift.
Pt	Se point

Publiseringsprogram	Se layoutprogram.
Punkt	Målenhet innenfor det europeiske, typografiske målsystem. Forkortes pkt. Tilsvarende 0,376 mm.
Punktstørrelse	Se skriftstørrelse

Q

QuarkXPress	Layout-, ombrekkings- eller publikasjonsprogram. Brukes på datamaskiner til desktop publishing.
-------------	---

R

Raster	System av punkter som brukes ved trykking av halvtone-bilder for å illudere gråtoner og fargenyanser. Rasterpunktene ligger på linje.
Rastertetthet	Antall rasterlinjer pr. angitt mål. Måles i linjer pr. cm (l/cm, se dette) eller lines pr. inch (lpi, se dette). Må ikke forveksles med rasterprosent.
Rasterprosent	Angivelse av fargestyrke ved rastring. Hvitt (uten trykk) kalles 0 %. Heldekkende flate kalles 100 %. Nyansene mellom 0 og 100 % graderes fra 1 til 99 %. Dette er helt uavhengig av rastertetthet, og må ikke forveksles med det.
Rastervinkler	Når en trykksak skal trykkes med firefargesystemet (CMYK) legges rasterlinjene i forskjellig vinkel for de fire fargene.
Reader	Se Adobe Acrobat Reader
Relative enheter	De minste målenhetene i et dtp-system, angitt i deler av skriftstørrelsen/gefirten.
Repro	Reprodusere, dvs. kopiere eller framstille en gjengivelse av en original. Også betegnelse på selve gjengivelsen.
RGB	Lysets farger: Rød, Grønn og Blå. Additive farger. Det vil si at de tre fargene adderes (legges sammen) til forskjellige fargenyanser. Når alle tre farger er addert i full styrke får vi fullt lys: hvitt.
RIP	Raster Image Processor. Software som omdanner en PostScriptfil til eksponeringspunkter og rasterlinjer ved utskrift til skriver eller fotosetter.
ROGGBIF	Forkorting for hovedfargene i fargespekteret i lysets farger (regnbuens farger): Rød, Orange, Gul, Grønn, Blå, Indigo, Fiolet.

S

Samplingsfaktor	Forholdet mellom et bildes oppløsning og rastertettheten. Det beste forholdet er 2 : 1, dvs. at oppløsningen bør være dobbelt så stor som rastertettheten.
-----------------	--

Sans serif	Samlebetegnelse på skrifter som ikke har seriffer.
Scanner/scanne	Ikke tillatte former. Se Skanner/skanne
Sekundaform	De sidene som trykkes på den «andre» siden av trykkarket.
Serif	Tverrgående streker på enden av bokstavene, oftest nederst.
Sidetittel	Tekst som oftest plasseres på sidens/mediets ytterkanter. Kan inneholde sidenummer, tittel, utgavenummer, dato o.l. Også kalt topp tekst.
Signatur	Et signal eller merke på noe, f.eks. en underskrift på et brev. Også nummerering av 16-siders-arkene i en bok.
Signere	Det å sette et merke på noe, f.eks. å signere/underskrive et brev.
Skalere	Endre størrelse. Forstørring/forminsking.
Skanner/skanne	Leseenhet som avleser motiver og lagrer dem digitalt. Det å utføre denne lesingen.
Skilletegn	Fellesbetegnelse på tegn som punktum, komma, kolon, semikolon, spørsmålstejn, utropstejn osv.
Skriftfamilie	Del av en skriftgruppe. f.eks. skriftfamilien Garamond i skriftgruppen gammelantikva.
Skriftlinje	Underkant av x-høyden. Meget viktig punkt på skriften, idet alle avstander i datastyrt setting regnes herfra. Kalles også grunnlinje.
Skriftprøve	Et trykk som viser hvordan en skrift ser ut.
Skriftsnitt	Hver av de forskjellige skriftutseender innenfor en skriftfamilie, eks. halvfet, kursiv osv. av familien Times.
Skriftstil	Skapes ved elektronisk manipulering av skriften. Skriftsnittene kan gis bl.a. følgende skriftstil: understreket, kontur, skyggelagt (shadow), versaler, hevet tekst, senket tekst.
Skriftstørrelse	Angivelse av hvor stor linjeavstand en skrift designet i en bestemt størrelse må å ha som minimum. Eks.: en 12 pt skrift trenger 12 pt linjeavstand. Selve skriften er ikke 12 pt stor. Vanlig betegnelse er også grad.
Slå om	Snu trykkarket for trykking på den andre siden.
Snitt	Se skriftsnitt.
Spacing	Regulering av tekstens generelle bokstavavsstand. Økes avstanden kalles det sperring, minskes avstanden kalles det kniping. Også kalt tracking.
Spalte	Vertikal oppdeling av tekst, f.eks. i tidsskrift og avis.
Spektrum	Den synlige delen av lyset. «Regnbuens farger». Se ROGGBIF
Sperring	Øking av tegnnavstandene. Se spacing
Spesialfarger	Se spotfarger.
Spotfarger	Farger som ikke bygges opp av prosessfargene CMYK. Vanligvis brukes PMS-farger.

Stilisering	Forenkling. Brukes om en tegninger som med enkle, rasjonelle former og streker viser en forenklet versjon av et mer komplekst motiv.
Subtraktive farger	Farger som ved blanding beveger seg mot sort/ingen farge/intet lys. Se CMYK
Suitcase	Fonthånderingsprogram
Symbol	Et objekt som skal representere noe abstakt; en due symboliserer fred.

T

Tabell	En kompakt, ordnet oversikt over tall, fakta, innhold o.l., ordnet i kolonner. Oftest nevnt i.f.m. tallangivelser for forskjellige målbare enheter.
TC-tall	Tall som viser hvor mange anslag av en bestemt skrift i en bestemt størrelse som går inn på en bestemt måleenhet, som regel 1 cicero. Se omfangsberegning.
Tegn	Samlebegrep for alle bokstaver, tall og skille- og lesetegn.
Tekstflate	Den delen av mediet som er fylt med tekst. Mest relevant å bruke i forbindelse med litt større tekstmengder eller tekstgrupper.
TIFF	Tagged Image File Format. Et vanlig filformat for digitale bilder.
Tilegnelse	Se dedikasjon.
Tittelark	Den del av boka som inneholder sidene før første kapittel, slik som tittelside, innhold og forord.
Topplinjert	En skriftstil med redusert størrelse der overkanten av skriften er linjert med overkanten av den større skriften. Anvendes f.eks. til prisoppsett i annonser.
Toppserif	Tverrstrek på enden av bokstaver, som regel øverst på overlengder. Stikker i visse tilfelle ut bare til en side.
Topptekst	S.s. sidetittel. Se sidetittel.
Tracking	Regulering av tekstens generelle bokstavavsstand. Økes avstanden kalles det sperring, minskes avstanden kalles det kniping. Også kalt spacing.
Trefritt papir	Papir med mindre enn 10 % mekanisk masse.
Treholdig papir	Papir med mer enn 10 % mekanisk masse.
Trykkested	Angivelse av hvilket trykkeri som har trykket trykksaken. Plasseres sammen med andre opplysninger (kolofonen) i en bok. Alle trykksaker skal etter loven ha en slik angivelse. Se kolofon.
Typografi	Læren om bokstaver og bilder, og bruken av dem.

Typografisk målsystem

Finnes i europeisk og amerikansk utgave. Bygger på tommesystemet.
 Europeisk: 1 m = 2660 pkt. 1 cicero (c) = 4,51 mm, 1 cicero = 12 punkter (pkt), 1 pkt = 0,376 mm.
 Amerikansk: 1 tomme (25,4 mm) = 6 pica (p), 1 pica (4,233 mm) = 12 points (pt), 1 pt = 0,353 mm, også kalt DTP-punktet

U

- Ubestrøket pair** Papir som ikke har fått annen overflatebehandling enn den som gis i selve papirmaskinen.
- Underlengde** Den delen av bokstavene g, j, p, q og y som henger under x-høydens grunnlinje.
- Undermarg** Den margen/kanten av formatet er nederst.
- Utfallenede** Fargeflater, bilder e.l. som går helt ut til netto papirformat/papirkanten
- Utgang** Betegnelse på den luft som oppstår nederst på en side eller en spalte når teksten ikke fyller disponibel flate helt ned.
- Utgangslinje** Siste linje i et avsnitt/kapittel/tekstgruppe.
- Utgangsside** Siste side i et kapittel. Ofte ikke full. Se utgang.
- Utlikning** Justering av tegnavstander i et ord eller en linje for å oppnå optisk like avstander. Også kalt kerning.
- Utpunktering** En rad med punktumer som skal tydeliggjøre sammenhengen mellom elementer som ikke står i umiddelbar nærhet av hverandre, f.eks mellom tekst og sidetall i en innholdsoversikt.
- Utskytning** Plassering av sider i riktig system, f.eks. 16 og 16 for trykking av ark til tidsskrift eller bøker.
- Utsparing** Fjerning av noe, i en bestemt fasong. Når du f.eks. skal trykke en blå tittel på en gul fargeflate, må du fjerne den gule fargen under bokstavene i tittelen for å unngå at den blir grønn (gul + blå blir grønn).

V

- Variabel ordavstand** Ordavstand som får forskjellig størrelse fra linje til linje ved blokktekst. Ordavstandene brukes som justeringsavstander for å få alle linjer like lange.
- Versaler** «Store» bokstaver (i motsetning til minuskler). Kalles også Majuskler.
- Vertikal** En linje fra et punkt til et annet som ligger loddrett under eller over.

X

x-høyde Høyden på de små bokstavene (minuskulene), også kalt kjerne­høyden eller n-høyden.

Y

Yttermarg Den/de margen(e)/kanten(e) av formatet som ligger ytterst på begge sider.

Z**Æ****Ø****Å**

SPRÅKRÅDETS DATAORDLISTE

Språkrådet tilbyr et knippe av ord for dem som foretrekker å skrive norsk framfor engelsk. De fleste av ordene er allerede i bruk. (Kilde: Språkrådets vevsider februar 2001)

@ blir på norsk kalt krøllalfa

adresseliste (engelsk 'hotlist')

avkryssingsrute
el.

avmerkingsrute (engelsk 'checkbox')

cookie informasjonskapsel, kjeks

diskusjons-
gruppe også kalt nyhetsgruppe eller temagruppe

distribusjons-
liste (engelsk 'distribution list') = postliste

domene,
domenenavn

e-brev, e-post,
e-postadresse,
e-postmelding

fjerninnlogging

fjesing også kalt smilefjes, f.eks. :-) og :- ((henholdsvis smilende og surt fjes)

flambere (engelsk 'to flame')

flammepest (engelsk 'flaming', 'flame mail')

flytende meny (engelsk 'pop-up menu')

førsteside se hjemmeside

hjemmeside også kalt førsteside og hovedside

hypertekst

informasjons-
kapsel (eng. 'cookie'), kan også kalles kjeks

innpluggings-
program = programtillegg (engelsk 'plug-in')

Internett el.

Internettet i sammensetninger f.eks. Internett-bruk eller Internettbruk

intranett internt nett basert på TCP/IP og vevteknologi

klient,
klientprogram

kyberkultur,

kyberrom,
kybernetisk
landskap

lenke

lenkeråte om 'døde lenker', lenker som ikke virker fordi filene som det vises til, ikke eksisterer lenger eller har fått andre navn eller baner

listetjener program for distribusjonslister, postlister

løpende lyd og video om lyd- og videofiler som starter å spille mens de lastes ned

navnetjener

nettoman,
nettomani (etter mønsteret narkoman, narkomani)

nettikette = nettvett

nettleser program for vandring på nettet, f.eks. Netscape Navigator

nettnav jf. hub

nettside (engelsk 'web page')

nettsted (engelsk 'web site'), vevsted

nett(verks)-
maskin

nettvett = nettikette

NOS eller nos nettverksoperativsystem

nyhetsgruppe det samme som diskusjonsgruppe eller temagruppe

OSS ofte stilte
spørsmål også: SoS

peker = lenke

postliste (engelsk 'mailing list') = distribusjonsliste

postmester (engelsk 'postmaster'), i e-postadresser må 'postmaster' brukes

postsvarer (engelsk 'mail responder')

prate (på nettet) (engelsk 'chat')

prateprogram om program som 'IRC', 'powwow' og 'talk'

programtillegg (engelsk 'plug-in')

punktum (eng. 'dot' i e-postadresser)

rammer (engelsk 'frames')

redigert postliste (engelsk 'moderated list')

ruter

skjema (engelsk 'form') bl.a. i html-sider

SoS	spørsmål og svar, også OSS
startside	den siden en eventuelt får opp når en starter nettleseren
søkemaskin	(engelsk 'search engine') f.eks. Alta Vista
søppelpost	(eng. 'spam')
tagg	(engelsk 'tag') f.eks. html-tag
tagge	(engelsk 'to tag') å kode med tagger
teller	(engelsk 'counter') for telling av besøk på sider på nettet
temagruppe	det samme som diskusjonsgruppe eller nyhetsgruppe
tjener	
treff	(engelsk 'hit') i samband med søk på nettet
tråd	serie av diskusjonsinnlegg om et bestemt tema i en nyhetsgruppe
Verdensveven	(engelsk 'World Wide Web')
VV Verdensveven	
vev	(jamfør web)
vevadministrator	(jf. webmaster)
vevsted	(jf. web site) også kalt nettsted, vevteknologi, 'nytt i veven'
vevmester	(engelsk 'webmaster')
video på forespørsel	
virtuell	
virkelighet	(engelsk 'virtual reality')

Forkortinger:

Stort sett kan en velge fritt mellom store og små bokstaver i dataverdenen. Bøyingformer og sammensetninger krever bindestrek.

CD-ROM el. cd-rom, CD-ROM-en el. cd-rom-en

HTML el. html, HTML-fil el. html-fil

HTTP el. http, HTTP-adresse el. http-adresse

PC el. pc, PC-er/PC-ar el. pc-er/pc-ar

URL el. url, URL-ene/URL-ane el. url-ene/url-ane

FORELDETE UTTRYKK

Følgende uttrykk brukes fortsatt, men kan med fordel pensjoneres:

Aksidens	Betyr biinntekt. Betegnelse på en type trykksaker som ikke kan kategoriseres under bok, tidsskrift og avis: annonser, reklametrykksaker, forretningstrykksaker, blanketter o.l.
Brødtekst	Trykksakens større tekstmengder, satt med alminnelig skriftstørrelse for mengdetekst (8–12 pt). Stammer fra den tiden da setterne tjente til sitt «daglige brød» ved å sette store tekstmengder på akkord. Bruk «mengdetekst».
Dobbel horunge	Se horunge.
Ekstra linjeavstand	Den delen av en angitt linjeavstand som overstiger verdien for skriftstørrelse. Uhensiktsmessig å skille mellom disse. Bruk linjeavstand om det samlede tallet.
Enke	Betegnelse på utgangslinje som havner øverst på en side eller spalte. Også kalt horunge. Bruk «enkel linje». Se horunge.
Enkel horunge	Se horunge.
Faderløse	Betegnelse på første linje i et avsnitt som står alene nederst på en side eller en spalte. Også kalt enkel horunge. Bruk «løsrevet» (ref. QuarkXPress).
Gefirt	Opprinnelig en type blymateriell. Brukt bl.a. for å fylle ut utgangslinjer. Både bredden og høyden var lik skriftstørrelsen. Liten relevans i dag. Brukes i dag bl.a. ved angivelse av innrykk ved avsnitt. Bruk punkt- eller mm-angivelser.
Grad	Bruk «skriftstørrelse».
Halvgefirt	Blymateriell. Brukt til ordavstand i versallinjer. Høyde lik skriftstørrelsen, halvparten av skriftstørrelsen i bredden. Bruk punktangivelser.
Horunge	En utgangslinje øverst på en side eller spalte. Også kalt enke. (Noen kaller det dobbel horunge, og de kaller da en innrykkslinje nedest på en side/spalte for enkel horunge, det samme som i andre sammenheng kalles faderløs.) Uheldig uttrykk. Bør kalles «utgangslinje øverst på siden/spalten». eller «enkel linje» (ref. QuarkXPress)
Jomfru	Feilfri tekst etter første gangs tasting/setting.
Kegel	Opprinnelig en betegnelse på bly-bokstav-typenes høyde fra over til under bokstavene. I de fleste tilfelle var dette det samme som skriftstørrelsen. Har ingen relevans i dag. Brukes ofte feil. Bruk «skriftstørrelse».
Klisjé	En trykkform for trykking av bilder eller andre illustrasjoner. Bruk «illustrasjon».
Kolumnetittel	Tittel på hver side i en bok eller tidsskrift. Inneholder bokens navn, kapitlets navn o.l. Kan med fordel kalles «sidetittel».

Satsflate	Gammel betegnelse på tekstflate.
Satsspeil	Gammel betegnelse på tekstflate.
Skutt tekst	Tekst satt med større linjeavstand enn skriftstørrelsen. Bruk tallverdier for linjeavstand.
Skytning	Ekstra linjeavstand ut over skriftstørrelsen. Brukes feilaktig om linjeavstand. Bør utgå. Bruk «ekstra linjeavstand». Det beste er imidlertid å angi den reelle linjeavstanden, uten å henge seg opp i hva som er linjeavstand og hva som er ekstra.
Spiss-side	Siste side i et kapittel. Bruk «utgangsside».
Typer	Blybokstaver. Bruk «tegn»

KURIOSITETER

Her følger, som en ren kuriositet, en del uttrykk fra «bly-tida», som har gått ut av bruk på grunn av manglende relevans:

Auto(typi)	Halvtone/gråtone-bilde
Avlegging	Å legge bly-skriften tilbake i skriftkassene etter trykking.
Avtrekking	Ta prøvetrykk eller korrekturavtrykk av blysatsen i en enkel korrekturpresse/trykkmaskin.
Blindmateriell	Blymateriell som ble brukt til å fylle ut i bly-trykkformen i de deler av trykksaken som ikke skulle ha trykk.
Blysteg	En bestemt enhet av blindmaterialet.
Borgis	Gammel betegnelse for skriftstørrelsen 9 pkt.
Cicero (skriftstørrelse)	Gammel betegnelse på 12 pkt skrift.
Drittell	En type blymateriell. Betegnelse på en blybit som ble brukt til ordavstand. Utgjorde en bredde lik $1/3$ av skriftstørrelsen.
Fisk	Blybokstaver som var lagt i gal skriftkasse.
Kolumne	Gammel betegnelse på selve bly-trykkformen til en side.
Korpus	Gammel betegnelse på 10 pkt skrift.
Kvadrater	Type blymateriell. Ble brukt bl.a. til å fylle ut utgangslinjer.
Mellomslag	Betegnelse på det blindmaterialet som ble lagt ned for å få luft mellom elementene.
Mittel	Gammel betegnelse på 14 pkt skrift.
Nonpareille	Gammel betegnelse på 6 pkt skrift.
Petit	Gammel betegnelse på 8 pkt skrift.
Regletter	Blyenheter brukt til å skape avstand mellom linjer og grupper.
Ryggsteg	Blymaterialet som ble lagt ned mellom sidene i trykkformen.
Settelinje	Hjelpemiddel ved håndsetting av tekst. Teksten ble stablet oppå denne.
Skiff	Brett blysatsen sto lagret på.
Skriftgarnityr	Betegnelsen på en samling av alle (bly)skriftstørrelser av et skriftsnitt. Blyrelatert.
Skriftsignatur	Merke på blytypene som forenklet identifiseringen av skriften. Forskjellig fra skrift til skrift.
Skytelinjer	Blymateriell brukt til å skjøte på regletter.
Slis	Blymateriell, brukt til små ordavstander, $1/4$ av skriftstørrelsen.
Spange	En bly-tekstlinje som er en aning for lang, spanger.

Spatier	Små bly- og messingbiter brukt til å dytte ned i ordavstandene for å få linja til å gå ut på fullt mål. (Samme effekt som det variable ordavstanden i datastyrt tekstbehandling)
Tertia	Gammel betegnelse på 16 pkt skrift.
Underslag	Blymateriell som ble lagt under/nederst på bly siden.
Utbinding	Å binde en snor rundt bly-trykkformen slik at alle de løse bitene skulle holdes samlet.
Utslutning	Regulering av størrelsen på ordavstander i blyset for å få linja til å gå ut på full tekstbredde.
Utslutninger	Bly- og messingmateriell bruk til utslutning.
Vinkelhake	Redskap hvor de løse blytypene ble samlet til ord og linjer.
Ål	Redskap til bruk ved blyset (syl).